

№ 6 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ
ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 6 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Укташ Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Раја Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўкташович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Ҳатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Ҳамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б., Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яҳшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукахаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салаҳутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Рахман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Ҳуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти хузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши хузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети хузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази; Тайланова Шохидা Зайнине вна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васила Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насридин Атакулович –сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич –сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари** электрон журнали
1368-сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.
Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик
Бешёғоч кўчаси, 70/10-үй. Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал:

https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Аминов Хамидулла Абдирахимович -</i> БОБУР ДАВРИДАГИ САМАРҚАНД ШАЙХУЛИСЛОМИ	9-14
<i>Неъматов Рустам Абдуваид ўғли</i> ИЛК ЎРТА АСРЛАРДА ХОРАЗМДА КЕЧГАН ЭТНОМАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР	15-23
<i>Raxmanov Zafar Adilovich, Aloxunov Alisher Ahmadjonovich</i> FARG'ONA VODIYSI ARXEOLOGIK YODGORLIKHLARI JOYLASHUV QONUNIYATLARI: T AHLIL VA MULOHAZALAR	23-32
<i>Мансуров Музаффаржон</i> СОВЕТ ИТТИФОҚИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА МАДАНИЙ ТУРИЗМНИНГ ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСИДАГИ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ	32-42
<i>Mirsoatova Sayyora Turg'unovna, Muhsiddinov Ahrorbek Mamurovich</i> FARG'ONA MEZOLIT VA NEOLIT DAVRI JAMOALARINI O'ZARO MADANIY ALOQALARI XUSUSIDA	43-48

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Kurpayanidi Konstantin Ivanovich</i> COVID-19 PANDEMIYASI OQIBATLARINI BARTARAF ETISH SHAROITIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYaLARNI JORIY ETISH MASALALARI	49-55
<i>Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li</i> КОМПАНИYALAR SAMARALI BOSHQARUV TIZIMIDA ICHKI NAZORATNING O'RNI	56-65
<i>Абдуллаева Зульфия Иззатовна</i> ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ПОВЕДЕНИЕ КЛИЕНТОВ ГОСТИНИЦ	66-74
<i>Алимова Муниса Юлчиеевна</i> ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИ ТУРМУШ ДАРАЖАСИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР ТАСНИФИ	75-80
<i>Абдиеva Наргиза Шухратовна</i> ИЧКИ АУДИТДА ФИРИБГАРЛИК РИСКИНИ АНИҚЛАШ ВА БАҲОЛАШ	81-91
<i>Tўхтасинова Дилдора Раҳмонбердиевна, Ахунова Маърифат Ҳакимовна</i> ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ ҲАЁТ	92-97
<i>Tojimatov Izzatbek Ikromali o'g'li</i> BOZOR ISLOHOTLARI SHAROITIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	98-103
<i>Савинова Галина Анатольевна</i> ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ЧЕРТЫ МСФО И НСБУ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА СОСТАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ	104-108
<i>Qodirov Sardorbek Isroiljon o'g'li</i> QURILISH SANOATI KORXONALARI FAOLIYATINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH MASALALARI	109-114

Урдушев Хамракул, Мавлянов Мажид, Эшанкулов Сирожиддин, Розиева Гулхаё
**АГРОКЛАСТЕРЛАР ВА УЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА РАҚАМЛИ
 ТЕХНОЛОГИЯЛарНИНГ ЎРНИ** 115-125

Худаярова Хуршида Абдуназаровна
**ЎЗБЕКИСТОНДА ИННОВАЦИОН БАНК ХИЗМАТЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ МУАММОЛАРИ
 ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ** 126-132

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Бойдадаев Абдурроҳмон Толибжон ўғли
РЕНЕССАНС ДАВРИДА ПАНТЕИСТИК ҚАРАШЛАРНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ..... 133-141

Алиқулов Ҳусниддин Ақбарович
ҲОЗИРГИ ДАВРДА ГЛОБАЛ ЭКОЛОГИК ХАВФ-ХАТАР ВА НАНОТЕХНОЛОГИЯЛАР. 142-151

Сайдова Камола Усканбаевна
**РЕНЕССАНС ДАВРИ САНЪАТИ – ЖАҲОН МАДАНИЯТИ АЖРАЛМАС ҚИСМИ
 СИФАТИДА** 152-156

Shirinov Anvar Qanoatovich
**MARKAZIY OSIYODA INSON TARAQQIYOTI SOHASIDAGI STRATEGIYALARNING IJTIMOIY-
 FALSAFIY TAHLILI** 157-162

Хасанов Бобуржон Ҳакимович
**ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА ОММАВИЙ НОРОЗИЛИК ҲАРАКАТЛАРИНИ ОЛДИНИ
 ОЛИШНИНГ ҒОЯВИЙ-МАФҚУРАВИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ** 163-167

Xodjayeva Fotima Nabixonovna
AHMAD G'AZZOLIYNING "SAVONIH" ASARI HAQIDA QISQACHA TASNIF 168-172

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Rustamova Shaxnoza Abduraximovna
MATN, TARJIMA TURLARI VA TARJIMADA TARJIMON MAHORATINING O'RNI 173-180

Abdulloyeva Kamola Mirxon qizi
**MUALLIF DISKURSIV SHAXSI TUSHUNCHASI, STRUKTURASI VA RIVOJLANISH
 TENDENSIYALARI** 181-191

Turg'unova Fazilat Rustam qizi
PRAGMALINGVISTIKA NUQTAI NAZARIDAN SARLAVHA FUNKTSIYALARI 192-197

Saidov O'lmas Raxmatovich
O'ZBEK TILI ISH YURITISH TERMINLARINING ETIMOLOGIK TAVSIFI 198-206

Xuramova Dildora Rahkmonkulovna, Axmedova Firuza Asrorovna
O'ZBEKİSTONDA TARJIMONLARNING TARJIMA USLUBINI BERILISHI XUSUSIDA 207-213

Ataboyev Isroiljon Mirza o'g'li
**MADANIYATLARARO SIYOSIY MAKONDA TAJOVUZKOR SALOHIYATGA EGA NUTQ
 TA'SIRINING USULLARI** 214-219

<i>Murodova Nilufar Karomatovna</i>	
BLOGERLIK FAOLIYATIDA MAHORAT MASALALARI	220-224
<i>Ochilova Hilola Husan qizi</i>	
XITOY TILIDA NOMINALIZATSİYA HODİSASI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR	225-229
<i>Kuvonov Zarifjon Maxsiddin o'g'li</i>	
NEMIS TILIGA CHET TILIDAN O'ZLASHAGAN SO'ZLARNING STRUKTURAL-SEMANTIK TADQIQI	230-238
<i>Yakubova Nilufar Egamberganovna</i>	
"MULLO NASRIDDIN" – TURKIY MATBUOT TARIXIDA MUHIM HODISA	239-245

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР

<i>Абдуллаева Маликабону Эркин қизи</i>	
ХАЛҚ ТАЪЛИМИДА МАЪМУРИЙ БОШҚАРУВ ВА МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИ БИЛАН БОҒЛИҚ КОРРУПЦИЯВИЙ ОМИЛЛАР ТАҲЛИЛИ	246-256

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Jumayev Rustam G'aniyevich</i>	
IJTIMOIY-GUMANITAR VA MUTAXASSISLIK FANLARNI INNOVATSION PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH ORQALI TALABALARDA FUQAROLIK POZITSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	257-263

<i>Бозорова Муслима</i>	
ЭТНОПЕДАГОГИКА ТАЛАБА-ЁШЛАРДА ЎЗБЕКОНА МИЛЛИЙ ЎЗИГА ХОСЛИКНИ ШАКЛАНТИРИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА	264-270

<i>Samadova Sarvinoz Samad qizi</i>	
YOSHLARNI BAG'RIKENGLIK RUHIDA TARBIYALASHGA DOIR KOMPETENSIYALAR....	271-275

<i>Жўраев Воҳид Тоҷимаматовиҷ</i>	
РАҚАМЛАШТИРИШ ШАРОИТИДА ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА ТАЪЛИМ МУАССАСАСИНИ БОШҚАРИШ	276-288

<i>Бозорова Назокат</i>	
ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИГА ОИД МАҲАЛЛИЙ МУЗЕЙ МАТЕРИАЛЛАРИ ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ТАРБИЯВИЙ-ТАДҚИҚОТ ФАОЛИЯТИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА	289-295

<i>Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o'g'li</i>	
MAKTAB O'QUVCHILARINI HUQUQIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH TEHNOLOGIYALARI BORASIDA EKSPERIMENT ISHLARINI TASHKIL ETISH VA NATIJALAR TAHLILI	296-301

<i>Sharipova Sitora Xaydarovna</i>	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA RUS TILI FANINI O'QITISHDA MUAMMOLI TA'LIMDAN FOYDALANISH	302-307

<i>Isag'aliyeva Sadafxon Muxammadaminovna</i>	
BIOLOGIYA O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INTERFAOL USULLARNI QO'LLASH	308-312

<i>Umarov Abdusamat Abdumalikovich, Xojimurodova Mahliyoxon Kenjavoy qizi</i> OILA VA NIKOH SHAROITIDA AYOLLAR SPORTINING MUAMMOLARI	313-317
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> LOYIHAGA ASOSLANGAN O'QITISH TEKNOLOGIYASINING MOHIYATI VA MAZMUNI...318-325	
<i>Ro'ziev Rustam Ro'zimurodovich</i> YONG'IN XAVFSIZLIGI MADANIYATI-ODDIYLIK DAN KOMILLIK SARI	326-330
<i>Акрамов Баходир</i> МАЛАКАЛИ ДАРВОЗАБОНЛАРНИ ЎЙИН ДАВОМИДА БАЖАРИЛАДИГАН ТЕХНИК-ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРИ ТАҲЛИЛИ	331-336
<i>Anvarjonov Ahrorjon Ahadjon o'g'li</i> BO'LAJAK TARIXCHILARDA TARIX FALSAFASI VA UNING ZAMONAVIY KONSEPSIYALARIGA DOIR BILIMLARNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	337-342
<i>Umarov Bekzod Azizovich</i> RAQAMLI TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA PEDAGOGLARNING PROFESSIONAL KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI	343-349
<i>Бекимбетова Дильтуза Оралбаевна</i> РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА И ГОСУДАРСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	350-356

08.00.00 – Иқтисодиёт фанлари

Худаярова Хуршида Абдуназоровна
Тошкент молия институти, “Банк иши”
кафедраси катта ўқитувчиси, PhD
Email: xurshidabonu_x@mail.ru

ЎЗБЕКИСТОНДА ИННОВАЦИОН БАНК ХИЗМАТЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ МУАММОЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ

Аннотация. Бугунги кундаги молиявий глобаллашув ҳамда банк хизматлари бозорларида рақобатнинг кучайиши шароитида банк инновацияларини шунчаки жорий этиш эмас балки самарали инновацион сиёсатни амалга ошириш лозим. Шундай экан, мақолада инновацион банк хизматларини жорий этишнинг аҳамияти, ушбу жараёндаги тўсиқлар, уларни олдини олиш ва инновацион банк хизматларини такомиллаштириш йўллари кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: банк хизматлари, банк махсулотлари, банк инновациялари, молиявий инновация, молиявий хизматлар бозори.

Худаярова Хуршида Абдуназоровна
Старший преподаватель кафедры “Банковского дела”
Ташкентского финансового института, PhD

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ БАНКОВСКИХ УСЛУГ В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. В современных условиях финансовой глобализации и усиления конкуренции на рынках банковских услуг необходимо не просто внедрять банковские инновации, а проводить эффективную инновационную политику. Поэтому в статье рассматривается важность внедрения инновационных банковских услуг, препятствия в этом процессе, пути их предотвращения и совершенствования инновационных банковских услуг.

Ключевые слова: банковские услуги, банковские продукты, банковские инновации, финансовые инновации, рынок финансовых услуг.

Khudayarova Khurshida Abdunazarovna
Tashkent Financial Institute, "Banking"
Department, Senior Teacher, PhD

PROBLEMS AND PROSPECTS OF INTRODUCING INNOVATIVE BANKING SERVICES IN UZBEKISTAN

Abstract. In modern conditions of financial turnover and regulation of financial markets for banking services, it is necessary not only to introduce banking innovations, but to conduct an effective innovative verification. Therefore, the article explores the increase in the emergence of banking services, control over this process, ways to prevent them and the emergence of the emergence of banking services.

Key words: banking services, banking products, banking innovations, financial innovations, market financial services.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I6Y2023N16>

Кириш. Замонавий иқтисодий ривожланиш ҳар бир тармоқ фаолиятида инновация нуқтаи назаридан жиддий ёндашишни талаб этмади. Чунки ташкилот фаолиятининг ривожланиши ва барқарор фаолият юритиши бевосида улар томонидан амалга ошириладиган операция ёки хизматларининг ўзига хослилигига боғлиқ бўлади. Инновацияларнинг тармоқлар фаолиятига тез кириб бориши бозорни жадал равишда сегментланишига таъсир кўрсатмоқда. Банклар фаолиятига қарайдиган бўлсак ҳам, банк тизимининг ривожланиши, банклараро рақоботда рақобатбардош банк бўлиш, мижозларнинг эҳтиёжларини максимал даражада қондириш бевосида банкнинг инновацион сиёсатини такомиллаштиришга боғлиқдир. Шундай экан, инновация барқарорлик, рақобатбардошликтининг асосий омили ҳамда банкларнинг барқарор иқтисодий ўсиши омилидир. Мамлакатимиз банклари амалиётида ҳам сўнги йилларда ушбу йўналишга катта аҳамият қаратилмоқда. Натижада 2023 йилнинг январ холатида мамлакатимизда масофавий хизматлардан фойдаланувчилар сони 30 млн ташкил қилган, шундан 28,8 млн жисмоний шахсларни ташкил қиласди. Лекин шунга қарамай тижорат банклари хизматларининг қолган турлари айниқса давлат банкларида бизнес-моделларининг корпоратив мижозларга хизмат кўрсатишга йўналтирилганлиги, инновациялар ва ахборот тизимларининг суст ривожланганлиги сабабли молиявий оммабопликнинг паст даражаси кузатилмоқда[1]. “2020-2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимины ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида”ги Фармонига асосан Ўзбекистон Республикасининг банк тизимины ислоҳ қилиш стратегияси ҳамда “Йўл харитаси” тасдиқланди. Унга кўра банк хизматлари сифатини ошириш, кўламини кенгайтириш, бизнес жараёнларни мақбуллаштириш, бошқарув сифатининг халқаро стандартларини жорий қилиш, таваккалчиликларни бошқариш тизимини такомиллаштириш орқали кредитлар ажратиш жараёнларини соддалаштириш, мижозларга кенг кўламли хизматларни таклиф этиш ҳамда замонавий ахборот технологияларини жорий қилиш орқали масофавий банк хизматларини такомиллаштириш вазифаси юклатилди. Шундай экан, Банк тизимида банк инновацияларини жорий этиш, унга тусқинлик килувчи омилларни аниqlаш ва бартараф этиш бўйича тавсияларни ишлаб чиқиш бугунги кундаги долзарб вазифалардан бири ҳисобланади.

Тадқиқот методологияси Мазкур тадқиқотда диалектик мантиқ, илмий билиш, индукция ва дедукция, таққослаш, гурухлаш, иқтисодий-статистик ва умумлаштириш, эксперт баҳолаш усулларидан шунингдек, мавзуга оид хорижий ҳамда маҳаллий олимларнинг тадқиқот ишларидан кенг фойдаланилди.

Мавзуга оид адабиётлар шарҳи. Иқтисодий адабиётлар ўрганилганда “Банк инновацияси” тушунчасининг тўлиқ ҳамда аниқ талқини мавжуд әмаслигини кўрдик. Ҳар бир иқтисодчи тадқиқотларида банк инновациалари туғрисида ўз таърифларини бериб ўтишган. С.Н. Яковенко ва А.А. Тимченколарнинг фикрига кўра “молиявий инновациялар - бу янги молиявий маҳсулотлар ва хизматларни бўлиб, тижорат банкларининг уларни жорий қилиш билан боғлиқ фаолияти инновациоя ҳисобланади” [2]. Бу олимлар фикрини тўлдирган ҳолда В.С. Викулов янги илғор технологияларни банк хизматларини жорий этишини ҳам фикрида киритиб ўтган. В.С. Викулов “молиявий инновация - бу илгари таклиф қилинган маҳсулотга нисбатан жозибадор истеъмол хусусиятларига эга бўлган банк маҳсулотини яратиш ёки потенциал харидорнинг

илгари қондирилмаган эҳтиёжларини қондира оладиган сифат жиҳатидан юқори янги маҳсулотни яратиш ҳамда уни жорий этишда илғор технологиялардан фойдаланиш ҳисобланади”[3] деб таъриф берган.

Юқоридаги олимлардан фарқли ўларов А.В. Муравьевева банк инновациялари деганда банк фаолиятининг натижаси деб билади ва қўйидагича таъриф берган “Банк инновацияси - бу банкнинг янги банк маҳсулоти ёки операцияси шаклида амалга ошириладиган инновацион фаолиятининг якуний натижасидир” [4]

В.Д Грибов юқоридаги фикирларни янада тўлдириб ўтади. У инновацияларга нафақат хизмат ва маҳсулотларни балки бошқариш жараёни ҳамда ташкилотда меҳнатни ташкил қилишни ҳам киритиб ўтган [5].

Мамлакатимиз олимлари, иқтисодчилари ҳам ушбу йўналишда тадқиқотлар олиб бориб ўз фикрларини билдиришган. Буларга Ш.Абдуллаева[6], А.Л.Гулямова[8], М.Тангишов [7] , О.Меликов, А.Хожимаматов [9] ва бир қанча бошқа олимларни ҳам мисол келтиришимиз мумкин.

Бироқ, шунга қарамай, банк тизими институтларининг самарали фаолият юритиши ва ривожланишини таъминлаш бугунги кунда долзар бўлиб қолаётган банк инновацияларини янада такомиллаштиришда, уларни жорий этишдаги тусиқларни ўрганиш ҳамда уларни ечиш йўллари аниқлаш ҳанузгача долзарб бўлиб қолмоқда.

Таҳлил ва натижалар. Инновация ҳозирда нафақат иқтисодий ўсиш, ривожланиш ва таркибий ўзгаришларни белгилайдиган ҳодисалардан бири, балки иқтисодиётнинг барча соҳаларида замонавий тараққиётнинг муҳим хусусияти ва моҳиятига айланди, шу жумладан банк ишининг ҳам.

Сўнги йилларда банк хизматларининг тез суръатларда ривожланиб бориши молия бозорларининг ҳам юқори даражада такомиллашишига олиб келмоқда. Молия бозоринг қисқа вақт ичida ривожланиши унда фаолият юритувчи кўплаб янги иштирокчиларни пайдо қилган бўлса, ўз навбатида давлат улар ўртасидаги бозор муносабатларини тартибга солишда доимий равишда янги меъзонларини киритиб бормоқда. Буларнинг барчаси инновацион маҳсулотларни жорий этишни рағбатлантириш ва мавжуд банк маҳсулотларини ўзгартириш учун сабаб бўлди. Бозорнинг тўлақонли иштирокчиси бўлган ҳар бир тижорат банки ўзини ўзгартиришга ва банк фаолиятидаги инновацион жараёнларни бошлашга мажбур. Табиийки, бу жараёнларнинг бориши ўз - ўзидан бўлмайди, балки банкнинг инновацион ривожланиш стратегияси доирасида амалга оширилади.

Банк фаолиятида инновацияларни жорий этиш деганда:

1. Истеъмол хусусиятларини яхшилаш мақсадида банк маҳсулот ёки хизматларини модернизация қилишни,
2. Банк потенциал мижозларининг эҳтиёжларини қондиришга қодир сифат жиҳатидан янги маҳсулотни яратишни,
3. Мавжуд банк хизмат ва маҳсулотларини жорий этишда янада илғор технологиялардан фойдаланиш тушунилади.

Инновацияларни жорий этишдан самарадорлик кўп ўлчовли бўлиб, унинг даражаси маҳсулот(хизмат), техник, функционал ҳамда ижтимоий йўналишларда намоён бўлади.

Инновацияларни жорий этишдан самарадорлик

Самарадорлик турлари	Самарадорлик натижаси
1. Маҳсулотли	Маҳсулот (хизмат)лар сифатини ошиши ва турларини қўпайишида

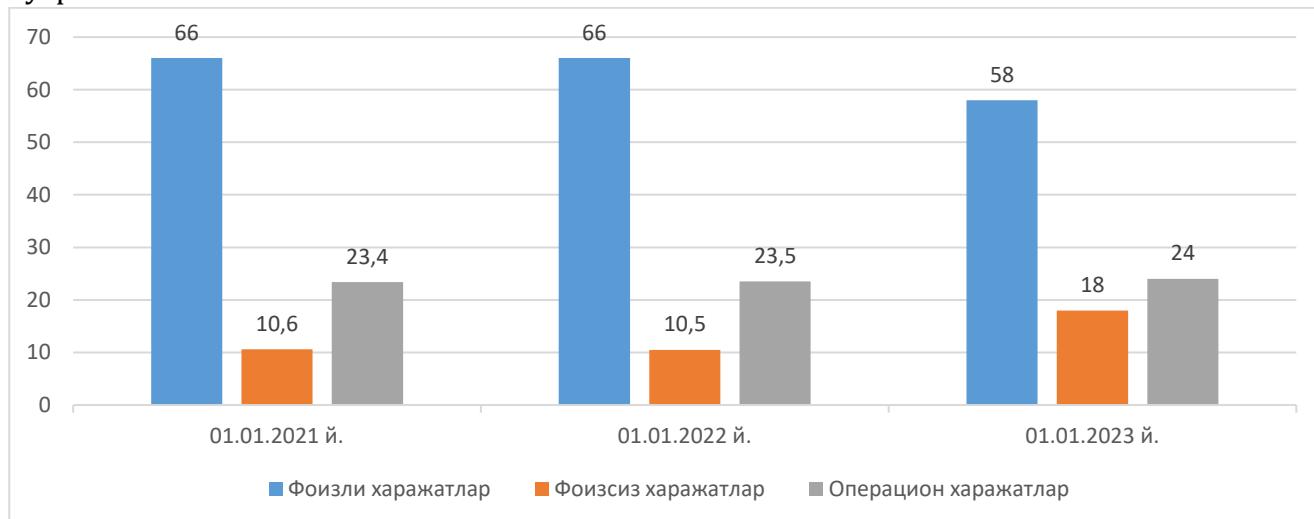
2.	Техник	Меҳнат унумдорлигини ортиши ва ишлаш шароитларининг яхшилашуви
3.	Функционал	Бошқариш (менежмент) самарадорлигини ошиши
4.	Ижтимоий	Хаёт сифатини яхшилашуви

Банк фаолиятига инновацияларни жорий этиш эса, асосан қўйидаги йўналишларда иқтисодий самарага эришиш имконини беради. Булар:

- * иш ҳақи харажатларини камайтиришда;
- * банк даромади ва фойдасини оширишда;
- * банк хизматлари истеъмолчиларини сонининг ўсишида;
- * молиявий хизматлар бозорида бозор улушкини кенгайтиришда.

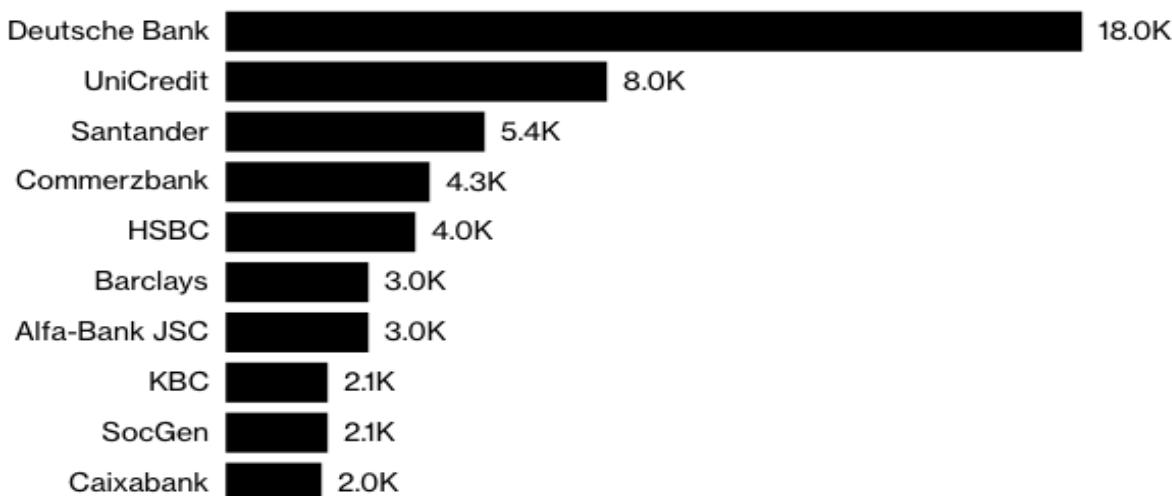
Бизга маълумки тижорат банклари харажатлари таркибида операцион харажатлар мавжуд бўлиб, бундай харажатларни таркибидан ишчи ва ҳодимларга ойлик иш ҳақи билан боғлиқ харажатлар ҳам киради. Операцион ҳаражатлар таркибида ойлик иш ҳақи билан боғлиқ харажатлар 50 фоиздан юқори улушга эга.

Статистик маълумотларни таҳлил қиласиган бўлсак, 2023 йилнинг 1 январ ҳолатида мамлакатимиз тижорат банклари жами ҳаражатлари 64254 млрд сўмни ташкил қиласиган бўлса шундан 24 фоизи яъни 14877 млрд сўми операцион ҳаражатларга тўғри келган.

Ўзбекистон республикаси тижорат банклари ҳаражатлари (фоизда) [11]

Банк инновацияларининг жорий этилиши, меҳтанга ҳақ ташлаш ҳаражатларини қисқартириш билан бир қаторда, меҳнат унумдорлигини оширишга ҳам ёрдам беради. Жаҳон тажрибасини қўрадиган бўлса Bloomberg таҳлилига қўра биргини 2019 йилда дунё бўйлаб 50 дан ортиқ банклар ҳодимларнинг умумий сонининг 77,8 минг кишига камайганлиги ҳақида хабар беришди. Бу қўрсаткич 2015 йилдан бери энг юқори қўрсаткич бўлиб, кредит ташкилотлари 91,5 мингдан ортиқ ҳодимни ишдан бўшатдилар. Бундай маълумотлар Bloomberg томонидан банклар ва касаба уюшмаларининг ҳисботларига асосланниб тақдим етилган. Иш жойларини қисқартиришнинг аксарияти - жами 82% ёки 63,6 минг киши 2019 йилда Европа банкларига тўғри келган. Шимолий ва лотин Америкасидаги банклардаги ишдан бўшатиш улуси мос равища 10% (7,7 минг) ва 4,5% (3,5 минг) ни ташкил этди.

2019 йилда энг кўп ишдан бўшатишни эълон қилган банклар [12]

2019 йил охирида Германия Deutsche bank 18 минг, UniCredit 8 минг, Santander 5,4 минг, Commerzbank 4,3 минг ишчи лавозимларини қисқартирди. Банкларда оммавий ишдан бўшатишнинг сабабларидан бири автоматлаштиришdir: сунъий интеллект ва бошқа дастурий ва аппарат воситаларининг жорий етилиши жонли ишчи кучига бўлган эҳтиёжни камайтиради.

Бундан ташқари банклар фаолиятида молиявий технологияларни жорий етилиши, банк хизматларини ектазиб беришни реал вақт оралиғида оптималлаштиришни таъминлашни, яъни 24/7 соат тақдим этиш имкониятини беради. Бу эса банк даромадини ошириш имкониятини таъминлайди. Тадқиқотчи А.Хожимаметовнинг изланишларига кўра ананавий банк амалиётида банк тўловини тайёрлаш ва ўтказиш жараёни 1 соат 23 дақақани ташкил қиласа рақамли банқда бу жараён 5 дақақани ташкил қиласди. [10]

Юқоридагилардан кўринадики, банк инновациялари бугунги кунда замон талабларидан бири ҳисобланади. Лекин шунга қарамай, мамлакатимизда банк инновацияларининг ривожланишига тўсқинлик қилувчи сабаблар ҳам мавжуд бўлиб уларга қуйидагиларни айтиш мумкин:

-банк инновацияларини қўллаб-қувватлаш интернет тезлигининг пастлиги. Бизга маълумки банкларнинг бугунги кундаги янги хизматларини шаҳардаги ёки олис тоғли ҳудуддаги инсонга ҳам самарали, тез етказиб беришда тезкор интернетнинг аҳамияти жуда муҳимdir.

2023 йилда интернет тезлиги бўйича мамлакатлар рейтинги [13]

Рейтинг	Мамлакат	2018 й. Мбит/с	2022 й. Мбит/с	2023 й. Мбит/с	Ўзгариш %
1	Сингапур	161,53	194,07	237,15	22,2
2	Хитой	68,33	155,87	226,77	45,5
4	Чили	36,95	197,59	224,44	13,6
6	Тайланд	41,35	182,96	203,28	11,1
7	Дания	81,98	164,14	200,62	22,2

Рейтинг	Мамлакат	2018 й. Мбит/с	2022 й. Мбит/с	2023 й. Мбит/с	Ўзгариш %
8	Гонконг	129,64	163,37	198,53	21,5
9	АҚШ	84,66	146,17	198,17	35,6
10	Испания	68,42	135,73	180,30	32,8
91	Ўзбекистон	6,39	37,91	45,20	19,2

Юқоридаги жадвалдан қўринадики мамлакатимизда солиширганда интернет тезлиги бир оз паст бўлиб, рейтингдаги 180 та давлатлар ичida 91 ўринни эгаллади.

- рақамли технологияларини банк маҳсулотлари ва хизматлари бозорига киритишида юқори технологияли ускуналар, даструларининг сотиб олиш ҳаражатларининг юқорилиги. Рақамли трансформация талаб қиласидан катта ҳаражатлар, айниқса уларнинг узоқ муддатларда қайтарилишини ҳисобга олган ҳолда банкларда бўш маблағларнинг мавжуд эмаслиги.

- инновацияларни қўллаб-қувватлаш, сотиш ва уларнинг самарадорлигини баҳолаш соҳасида, шунингдек инновациялар билан боғлиқ бошқарув қарорларини қабул қилиш соҳасида малакали ходимларнинг етишмаслиги. Молиявий компанияларнинг 80 фоизи ходимларнинг малакасини етишмаслиги уларнинг инновацион қобилиятини жиддий равишда пасайтиради деб ҳисоблашади. IT-кўнимларининг етишмаслиги, ўз навбатида, банкларнинг IT-мутахассисларга боғлиқлиги англатади. Муаммони ҳал қилишда эса ходимларни узлуксиз малакасини ошириш, муваффақиятга эришган ташкилотлардан мутахассисларни жалб қилиш орқали тажриба алмашиш натижасида эришиш мумкин.

- аҳолининг молиявий саводхонлиги. Бугунги кунда асосий муаммолардан бири аҳолининг молиявий саводхонлигини пастлиги бўлиб қолмоқда, бу фуқароларнинг (айниқса ўрта ва катта ёшдаги) рақамли молиявий технологияларга тўлиқ ишончсизлигида намоён бўлади.

Хуроса ва таклифлар. Мамлакатимизда рақамли трансформациянинг бошланиши иқтисодиётнинг марказий бўғини ҳисобланган - банк тизимиға тўғри келди. Бу аввалимбор банк тизимининг ташқи таъсир омилларига энг таъсирчан ва мослашувчанлиги билан боғлиқдир. Қайсики ушбу соҳадаги мавжуд инновацион тажрибани таҳдил қилиш орқали банк хизматларини кўрсатиш жараёнини такомиллаштириш, тубдан янги ишлаб чиқиши ва амалга ошириш имконини беради. Банк фаолиятини рақамлаштириш замонавий иқтисодиётни ривожлантиришдаги муҳим қадами ҳисобланади. Кредит ташкилотлари ўз фаолиятига рақамли технологияларни жорий этиш орқали муваффақиятга ва рақобатбардош бўлишга эришмоқда.

Банк инновацияларини банк фаолиятига жорий этилиши, банкларга вақтни, ортиқча ҳаражатларни иқтисод қилишга имкон беради. Шундай экан, мамлакатимиз тижорат банклари фаолиятида ҳам замонавий банк инновацияларини жорий этиш, бу орқали банк хизматлари оммабоплигини таъминлаш бугунги кундаги бош вазифалардан бири бўлиб қолмоқда.

Банк инновацияларини банк бизнеси жараёнига жорий этиш ва уларни янада ривожланишининг асосий йўналиши бўлиб қўйидагилар ҳисобланади:

- банк инновацияларини жорий этишни таъминлаб берадиган интернет тезлигини таъминлаш,

- юқори технологияли ускуналар, даструларини сотиб олиш ҳаражатларини камайтиришда имтиёзларни жорий этиш,
- банк ходимларини узлуксиз малакасини ошириш, мұваффақиятта эришган ташкилотлардан мутахассисларни жалб қилиш орқали тажриба алмашиш,
- аҳолининг молиявий саводхонлигини оширишда қўшимча чора тадбирларни жорий этиш.

Юқорида қайд этилган йўналишлар банклар фаолиятида инновацияларни жорий этиш самарадорлигини оширишда ҳамда банк тизимини янада ривожланиб ривожланган дарвлатлар сафига ўтишига икон яратади.

Адабиётлар/Литература/References:

1. 2020 йил 12 майдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-5992-сонли “2020-2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида”ги Фармони
2. Яковенко С.Н., Тимченко А.А. Финансовые инновации в деятельности коммерческих банков: теоретикоэкономические аспекты. Современные проблемы науки и образования. 2013 г. – 335-342 с.
3. Викулов В.С. Инновационная деятельность кредитных организаций. Менеджмент в России и за рубежом. 2001г.54–59с.
4. Муравьева, А.В. Банковские инновации: мировой опыт и российская практика: учеб.-практ. пособие – М.: Дело, 2014г. –115с.
5. Грибов, В.Д. Экономика организаций (предприятия): учебник— М.: КНОРУС, 2016г. –360 с.
6. Абдуллаева Ш.З. Банк иши. Дарслик. Т: Iqtisod-moliya, 2017. 535-540 б.
7. Тангишов М. Инновацион банк маҳсулотлари: банклар учун энг долзарб масала. //Бизнес-эксперт, 2015. №6
8. Гулямова А.Л. Банк тизимининг рақамли трансформацияси жараёнида рақамли экотизим. //“Халқаро молия ва ҳисоб” илмий журнали. №2, апрель, 2021. – 56.
9. Ходжимамедов, А. (2022). Банк тизимини рақамлаштириш шароитида банк инновацияларини такомиллаштириш. Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар, 10(3), 1–8.
10. Хожимамеев А.А. “Рақамли трансформация шароитида инновацион банк хизматларидан фойдаланиш йўллари” “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” (Economics and Innovative Technologies) ilmiy elektron jurnali 1/2023 йил
11. <https://cbu.uz> Ўзбекистон Республикаси Марказий банки расмий сайти
12. https://www.capgemini.com/wp-content/uploads/2019/11/Retail_Banking_Trends_2020.pdf
13. <https://svspb.net/danmark/skorost-interneta.php>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

Nº 6 (3) – 2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.**

**Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
маъсулияти чекланган жамият**

Таҳририят манзили:
100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com
Боғланиш учун телефонлар:
(99) 602-09-84 (telegram).